

DSO – Najaar 2005

Gustav Mahler Symfonie nr. 2

Samenwerkingsconcert door Orkestvereniging Musica en het Delfts Symphonie Orkest ter gelegenheid van het 95-jarig bestaan van Musica. Met medewerking van het Haags Toonkunstkoor en Gaudeamus Musica Rotterdam. Solisten: Hanneke de Wit (sopraan), Kristine Gether (alt).

Zondag 27 november 2005, 14.15

Beurs van Berlage, Amsterdam
o.l.v. Peter Gaasterland.

Zaterdag 3 december 2005, 20.15

Dr. Anton Philipszaal, Den Haag
o.l.v. Hans Leenders. Voor belangstellenden is er voorafgaand aan dit concert om 19.30 een inleiding over Mahler.

Toegang €20,00. Voorverkoop via kaartverkoop@hetdso.nl en orkestleden, en 65+/18-: €17,50.

Oproep

Wilt u het Delfts Symphonie Orkest ondersteunen, meld u dan als donateur via onderstaand adres.

Adressen Delfts Symphonie Orkest

Internet: <http://www.hetdso.nl>

E-mail: bestuur@hetdso.nl

Telefoon:

”Sterven zal ik, om te leven”

De oorsprong van de tweede symfonie van Gustav Mahler ligt enkele jaren voor het begin van zijn vakanties aan de Attersee. Mahler had de gewoonte kleine huisjes te laten bouwen waar hij in alle rust kon componeren, en beschikte ook hier over een ‘Komponierhäuschen’.

In januari 1888, nog bezig met zijn eerste symfonie, kreeg hij plotseling de inspiratie voor het schrijven van wat het eerste deel van de tweede symfonie zou worden: het symfonisch gedicht *Todtenfeier* (uitvaartplechtigheid).

Hoewel dit deel snel gereed kwam, bleef het voorlopig daarbij. Het symfoniedeel duikt pas weer op in 1891 wanneer Mahler, inmiddels

benoemd tot dirigent van het operatheater in Hamburg, probeert om zijn beroemde collega-dirigent Hans von Bülow voor zijn composities te interesseren. Von Bülow had een hoge dunk van Mahler als dirigent, en had al veel gedaan voor andere eigentijdse componisten (Wagner, Brahms, Richard Strauss). Maar Mahler vergiste zich. Nadat hij een gedeelte uit *Todtenfeier* op de piano aan Von Bülow had voorgespeeld en zich omdraaide, zag hij de laatste met de handen over zijn oren staan. "Als dit muziek is, dan snap ik niets van muziek", zei Von Bülow. En hij voegde er aan toe: "Vergeleken hierbij is Tristan und Isolde een Haydn-symfonie".

De afwijzing door Von Bülow, voor wie hij een enorm respect had, moet Mahler diep hebben geraakt. Opnieuw verdwijnt het stuk een paar jaar in de kast, tot de zomer van 1893, wanneer Mahler op zijn vakantieadres aan de Attersee binnen enkele weken de volgende drie delen voltooit. Maar de finale levert hem grote hoofdbreken op. De uiteindelijke creatieve doorbraak komt op een eigenaardige manier, en het is opnieuw Hans von Bülow die daar een rol in speelt – door te overlijden.

In februari 1894 sterft Von Bülow, en Mahler gaat naar de uitvaartdienst. Op een gegeven moment tijdens de dienst zet het koor een gezang in op tekst van Klopstock: "Aufersteh'n, ja aufersteh'n, wirst du, mein Staub, nach kurzer Ruh'!" Het lied treft Mahler als een bliksemflits: "Alles stond mij plotseling helder en duidelijk voor de geest". Thuis gekomen begint hij meteen met schetsen, en die zomer voltooit hij het werk, waarin Klopstocks tekst een cruciale rol speelt. Op 13 december 1895 dirigeert Mahler zelf de première van zijn tweede symfonie in Berlijn, ondanks een zware migraineaanval. Na afloop stort hij in de kleedkamer in elkaar. Maar bij het publiek is het werk een succes (hoewel niet bij de critici); het is de eerste keer in zijn carrière dat zijn eigen werk gunstig wordt ontvangen.

We staan aan het graf van een geliefde persoon. Zijn leven, strijd, lijden en streven trekken nog eenmaal voor de laatste keer aan ons geestesoog voorbij. En nu, op dit ernstige en diep aangrijpende ogenblik, nu we al het verwarrende en laag-bij-de-grondse van het dagelijkse leven als een deken van

ons afwerpen, wordt ons hart gegrepen door een angstaanjagend ernstige stem waaraan we anders in het leven van alledag nauwelijks aandacht schenken: "Wat nu? Wat is het leven - en nu deze dood? Is er een voortbestaan? Is dit alles slechts een verwarde droom, of hebben dit leven en deze dood een betekenis?" En we moeten deze vraag beantwoorden willen we verder kunnen leven.

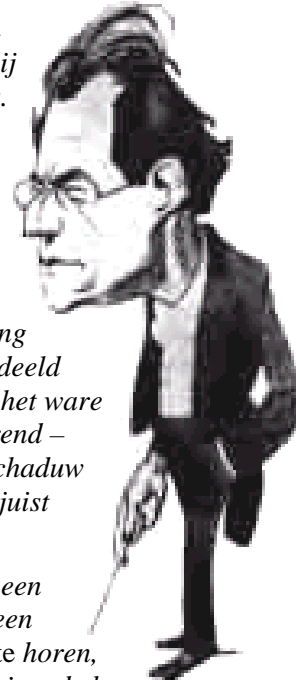
Mahler schreef aan vrienden en bij een concert enkele keren een programma als toelichting bij zijn tweede symfonie – het bovenstaande gaat over het eerste deel – maar kreeg later steeds meer afkeer van het ter beschikking stellen van zulke programma's. "Ik ben er behoorlijk zeker van dat wanneer je God zou vragen om een programma op te stellen van de wereld die hij had geschapen, hij dat nooit zou doen. Hoogstens zou het even weinig zeggen over de aard van God en het leven als mijn analyse zegt over mijn C-mineur symfonie." Het eerste deel, dat lang voor de andere delen gecomponeerd is, is samen met het laatste deel het meest dramatische van de symfonie, met de meeste muzikale substantie (de tussendelen moeten volgens Mahler worden beschouwd als intermezzi). Het stelt de centrale, existentiële vraag van de symfonie; niet alleen van deze symfonie, maar eigenlijk van heel het werk van Mahler. Het eerste deel is een donker gekleurde dodenmars, een van de vele dodenmarsen in Mahler's oeuvre. Het heeft in grote lijnen de sonatevorm (expositie – doorwerking - reprise - coda). Het meest opmerkelijke thema is het door de lage strijkers ingezette "doodsthema" in een afwisselend gepuncteerd en triolen ritme. Dit thema is een soort grondzee, waarvan de invloed bijna altijd wel merkbaar is. Een ander opmerkelijk thema dat in de loop van het deel opduikt is het "Dies Irae" uit de Gregoriaanse

requiemmis, een thema dat door tal van componisten is gebruikt om dood en vergankelijkheid uit te drukken. Het deel besluit met een chromatische rush naar beneden, eindigend in doffe pizzicati, als kluiten aarde die op een doodskest vallen.

Het tweede en derde deel zijn bedoeld als tussenspel, waarbij het tweede een herinnering is. Een zonnestraal, puur en wolkenloos, uit het leven van de held. Je zal zeker de ervaring hebben gehad iemand te begraven die je dierbaar was, en dan, op de weg terug, verscheen plotseling een lang vergeten uur van gedeeld geluk voor je geestesoog, als het ware een zonnestraal je ziel in sturend – niet verduisterd door enige schaduw – en je vergat bijna wat er zojuist gebeurd was.

Het scherzo: *Wanneer je van een afstand door een raam naar een dans kijkt, zonder de muziek te horen, dan lijken de draaiende en buigende bewegingen van de paren zinloos omdat je het ritme niet te pakken hebt dat de sleutel tot alles vormt. Je moet je voorstellen dat voor iemand die zijn identiteit en geluk heeft verloren de wereld er zo uit ziet – vervormd en krankzinnig, zoals gereflecteerd in een holle spiegel. Het Scherzo eindigt met de angstaanjagende schreeuw van deze gekwelde ziel.*

Urlicht: *De ontroerende stem van het naïeve geloof klinkt in zijn oor: "Ik ben van God en wil terug naar God! God zal mij een lichtje geven, zal me verlichten tot in het eeuwig zalig leven".*

De finale is zonder twijfel het muzikale zwaartepunt van de symfonie. Mahler begint zijn slotdeel met een plotselinge uitbarsting, die de rust van het voorafgaande deel abrupt verstoort: het is de schreeuw van wanhoop uit het derde deel.

We worden opnieuw geconfronteerd met alle vreselijke vragen en de stemming van het einde van het eerste deel. De stem van de roepende is te horen: het einde van alle levende wezens is aanstaande. Het laatste oordeel wordt aangekondigd en de hele verschrikking van de dag der dagen is begonnen. De aarde beeft, graven barsten open, de doden verrijzen en gaan voort in een eindeloze stoet. De groten en kleinen der aarde, koningen en bedelaars, de rechtvaardigen en goddelozen – allen maken die pelgrimstocht: de roep om genade klinkt angst-aanjagend in onze oren. Het schreeuwen wordt nog verschrikkelijker – onze zintuigen begeven het en ieder bewustzijn bezwijkt bij het naderen van het eeuwige oordeel. Het grote appèl wordt gehoord: de trompetten van de Apocalyps roepen. In het midden van de vreselijke stilte denken we heel in de verte een nachtegaal te horen, als een laatste huiverende echo van het aardse leven! Zacht klinkt daar een koor van heiligen en hemelbewoners: "Opstaan, ja gij zult opstaan". Daar verschijnt de glorie van God! Een prachtig liefelijk licht dringt door tot diep in ons hart - alles is vredig en verrukkelijk! En zie: er is geen straf en geen beloning! Een almachtig gevoel van liefde verlicht ons bestaan met gezegende kennis!".

Bovenstaande tekst is een verkorte weergave van een inleiding van Remco Mostert. Voor de volledige versie zie http://home.hetnet.nl/~remco-sonja/Mahler_prog.htm.

De DSO-Nieuwsbrief is een op onregelmatige basis verschijnende uitgave, gericht aan donateurs, leden, oud-leden en geïnteresseerden in het DSO. Deze Nieuwsbrief werd samengesteld door Martijn van der Most.